

Lengyel János

Kárpátaljai portré: beszélgetés egy „mindenevő-értékfogyasztóval”

Kátainé Szil-Vay Ingrid zongoraművész, tanár, költő, műfordító Ungváron született, ma Szentendrén él férjével, a Munkácsy-díjas Kátai Mihály festőművésszel a Pismány hegyen.

– Sokoldalú művész vagy, de úgy tudom, először a zene, az ének hatott rád igazán. Arra kérlek, mesélj nekem a kezdetekről, a gyerekkorról, hogyan kerültél kapcsolatba Euterpével, majd Eratóval?

– Legkorábbi gyermekkori élményem, hogy mennyire lenyűgözött az emberi énekhang (minden hangszer ezt hivatott utánozni). Óvodás koromban szokatlanul mélycsengésű alt hangom volt, és az orosz óvodában a Szovjetunió minden népének nyelvén énekeltem, anélkül

persze, hogy értettem volna, miről is dalolok. Áldott emlékü kolléganóm, az Ungvári Zenei Szakközépiskola énektanára, Hrabár-Bachorszky Györgyi néni, akinek fiával óvodatársak voltunk, meg volt győződve róla, hogy belőlem énekes lesz. Aztán, amikor hatévesen édesanyám választás elé állított, a rajz és a zongora közül az utóbbit választottam. Ennek oka az volt, hogy dédanyám szecessziós faragású bécsi zongorája ott állt az ebédlőnkben, szigorú nagymamám szerint, aki szépen tudott rajta zenélni, „csakúgy” nem volt szabad kinyitni. Aztán a sors egy csodálatos emberrel hozott össze, Scsoka-Tomcsányi Gabriellával, aki az első zongoratanárom lett. Az ő szeretettel, derűs, nemes egyénisége a fő oka zenei pályára lépésemnek. Mai napig szívbeli barátság a miénk.

Örök hálával tartozom édesanyámnak, dr. Szulincsák Margitnak azért, hogy bár nem értette muzsika iránti vonzalmamat, mégis támogatott mindenben. Ő még úgy próbálta gyermekkorában elbliccelni a kötelező zongoraórákat, hogy az akkor már nagyothalló, valaha híres zongoraművész-tanár, Lengyel Zsiga bácsi ajtaján szándékosan csöndesen kopogtatott.

De az előzményekhez sorolhatom szépapámat, geszterédi Szilvay Antalt, aki a fáma szerint azért lett görög katolikus pap, mert az apja elkártyázta a családi vagyont, így a továbbtanulásra más lehetőség nem adatott. Nos, ő úgy tartotta, hogy aki élete folyamán legalább egy hangszeren nem tanul meg játszani, hiába élt. Fuvolázott, hegedült, Ovidiust és Vergiliust szavalt.

– Az iskoláid elvégzését követően zenetanárként kezdted el dolgozni Ungváron, milyen volt a Szovjetunióban nemzeti kisebbségiként élni?

– Nagyszüleimnek hálás vagyok azért, mert sokat és tárgyilagosan meséltek nekem az átélt dolgokról. Volt több olyan tagja a családnak, aki megélte a Gulág borzalmait, a félelmet, az alávetettséget, az alávalóság tobzódását. Megtanultunk nem panaszkodni, kitartani, harcolni, látni, nem csak nézni. Amikor a tél kellős közepén a szürke marha megelli borját, és az odafagy a földhöz, majd az anyja nyalogatásától kis idő múlva lábra áll – így vagyunk mi is, kisebbségi sorba beleszületett emberek. Bennünk is megvan a talpra állás adottsága. Más kérdés, hogy nem elég lábra állni, jó esetben talán sikerül megtapasztalni a függőleges dimenziót is. Az emberi léthez ez is kell: a vízszintes és függőlegesség egyidejűségének megélése, aminek szimbóluma a kereszt.

Jómagam ahhoz a nemzedékhez tartozom, amely az 1980-as évek végén diplomázott. Ekkor már a birodalmi létnek voltak pozitív velejárói is. A Baltikumból, ahol zeneakadémista voltam, elrepülhettem a hétvégén a Kaukázusba, akkoriiban fillérékért. Azt, hogy ismerem azokat a nyelveket és kultúrákat, mindenképpen előnyként élem meg pl. a műfordításban. Erre mondják: ha a sors citromot küld, csinálj belőle limonádét.

Aztán jött egy sorsfordító döntés, kitelepültél Magyarországra, mire emlékszel ebből az időszakból?

– Mekkora dolog, hogy az anyanyelvemen beszélhetek, csak a sokáig idegenben élt ember értheti meg. Egyszer majd megírom a memoárjaimban, milyen volt 1993–94-ben külföldi magyarként letelepedésért folyamodni. Milyen volt hat órát állni sorban havas esőben az Izabella utcában, ahol előttem ért véget az ügyfélfogadás, ahol különben sem volt kíváncsi senki arra, ki vagyok, ahol én voltam többedmagammal a 33. fogás a lakomán a hivatali ügyintéző szemében. Akkor még a külföldi magyaroknak inkább negatív diszkrimináció járt letelepedési, munkavállalási ügyekben. Túléltük. Ugyanakkor bármennyire is nehéz ismeretlenül, harmincévesen, „hátszél” nélkül eligazodni és helytállni egy új közegben, a munkahelyemen pl. csak arra voltak kíváncsiak, szakmailag és emberileg mit képviselek, ezért minden további nélkül integrálódni tudtam. Ezen a helyen tanítok már 23 éve.

Drága Nagymamám, aki 96 évig élt, mondogatta, hogy amibe nem halunk bele, attól megerősödünk.

– A családod örmény gyökerekkel rendelkezik, ami az évtizedek során egyre

fontosabbá vált a számodra, Magyarországon egy ideig kisebbségi képviselő is voltál. Hogyan lőttél rá ezekre a gyökerekre?

– Nem hiszek a véletlenben. Életünk jelek, szimbólumok sora, előbb-utóbb összeáll a mozaik.

Még diákként jártam először Örményországban. A de ja vu érzésen túl, minden, még a negatív dolgok is érthetőek és elviselhetőek voltak, a pozitívaktól pedig szárnymimikriák nőttek. Hazaérkezésem után tudtam meg egy családfakutatással foglalkozó idősebb rokonomtól, hogy apai dédanyám erdélyi örmény származású volt. Már itt, Magyarországon, találkoztam először az Erdélyben a XVII. század folyamán letelepült, mára magyar identitásúvá vált örmények leszármazottai-val, akik méltán büszkék gyökereikre, és méltóképp éltetik hagyományait sok évszázad után is. A kultúrák összefonódásai mindig is érdekelték, így csatlakoztam hozzájuk. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület színeiben több cikluson keresztül nemzetiségi képviselő voltam. A tanítás mellett ekkor lettem a régi zenét játszó szentendrei Kecskés Együttes tagja, ekkor kezdtem el népi éneket tanulni. Most, visszatekintve nem is tudom, hogy győztem a családi, háztartási, gyermeknevelési feladatokkal együtt ennyi helyen helytállni. De hát az embernek arra van ideje, amit szeret.

– Kezdetben volt a zene és az ének, majd jött a vers, a líra. Mit jelent számodra a költészet?

– A költészet szimbóluma időtlen időök óta a lant és a líra. Ezek zeneszerszámok, melyekkel a költő kísérté énekét. Ahhoz, hogy egy vers énekelhető legyen, lüktetése, ritmusa, tagolása, formája kell,

hogy legyen. A sorokba szedett próza, amit ma „szabadvers”-nek neveznek, szerintem erre nem alkalmas, így nem is nevezhető versnek. A mondanivaló tartalma és a vers formája szerves egységet képez, akár a zeneműben. A fölösleges ütemek „kilökődnek”, de a hiány is azonnal nyilvánvalóvá válik. A vers koncentráció, azaz sűrítvény: tömör, mégis szárnyalóan szabad megjelenítése az örök lelki történéseknek, amelyek gyökerei visszanyúlnak a meghatározó, megkerülhetetlen, kitörölhetetlen gyermekkorba. A gyermekkor örök. Az az állapot, amelyben még nem olyan erős a gravitáció, amelyben még minden lehetséges és igaz. Jó esetben bármikor előhívható ez az alkotáshoz szükséges „függőleges” és játékos létállapot.

Ahhoz, hogy egy műalkotást le tudjunk fordítani, nem elég a nyelvismeret. Ki is mondta, hogy ha a mű egy ház, a szavak a téglák, az igazi vers pedig a ház belső levegője lesz. Az a bizonyos megfoghatatlan, aminél nincs is valóságosabb. A jó műfordító elsősorban szerelmese kell legyen a műalkotásnak ahhoz, hogy egy kívülállóknak el tudja magyarázni, át tudja adni annak minden szépségét.

A tömörség, a nemes egyszerűség nem mindenki sajátja. Kallimakhosz, a híres alexandriai könyvtár ókori katalógizátora mondta: To mega biblion iszon toi megaloi kakoi – ez magyarul annyit tesz, hogy a terjedelmes könyv nagyon gonosz dolog. Én is úgy érzem, hogy amit el lehet mondani pár mondatban, arról nem jó vas-tag köteteket írni. Aki így tesz, az egyébként galádságokra is képes.

– 2012-ben a pomázi Kráter Kiadónál jelent meg az első verses köteted, *Újjászületés* címmel. Mikor írtad az első

versedet? Kik inspiráltak, vannak példaképeid, kedvenc költőid?

– Mint sokan mások, én is kamaszkoromban írtam először verset. Aztán egy hosszú szünet következett, majd hétszer hét évesen kirobbant belőlem az Újjászületés anyaga. Talán az „emberélet közepének sötét erdeje” volt az oka e „robbanásnak”. Mindenesetre mindenkinek szívből tudom ajánlani a versírást krízishelyzetekre.

Engem mindenki csodálattal tölt el, aki önazonos, azaz meg tudja őrizni azt a belső fénymagot, amivel ideszületett, külső-belső harmóniára törekszik, értéket hoz létre, legyen bármi is a foglalkozása. Bámulom azokat, akik a legembertelebb körülmények között is Emberek tudnak maradni, akik bemerészkednek a „Nagy kérdések” sűrűjébe, és épen tudnak kijönni, akik a tudatalattijukkal élő kapcsolatot ápolnak, ugyanakkor a hétköznapi világban is helytállnak. Példaképeim, akik művészetük nem „izmusoknak” való göröcsös megfelelés, hanem az illusztrációja, hanem igazi lelki táplálék.

Neveket szándékosan nem mondom, mert a művészetekben „mindenevő-értékfogyasztó” vagyok. Akivel a mindennapokban kölcsönösen inspiráljuk egymást, az a férjem, Kátai Mihály Munkácsy-díjas festőművész, a növendékeim, és mindenki, aki hiteles életet él.

– 2013-ban *101 hajren: középkori örmény szerelmes versek* címmel jelent meg köteted, amelyben Nahapet Kuchak örmény költő verseinek fordításait adtad közre. Talán az olvasók többségét érdekelné, ki volt Kuchak, és mi is a hajren, szeretném, ha erről beszélne!

– Nahapet Kuchak személye megosztja az irodalomtörténeti közvéleményt. Egyesek úgy gondolják, hogy a XVI. században

élt, és nem maradt utána más, mint néhány jelentéktelen költemény, így a 101 hajren sorozat nem az ő műve, hanem egy gyűjtemény, mely több költő verseit tartalmazza. A másik vélemény Levon Mkrtsján örmény irodalomtörténészé, aki azt állítja, hogy e nyolcsoros versek a XIII–XIV. századra datálhatók, és stílusuk annyira egységes, hogy kétség sem férhet ahhoz, hogy ezek a mai napig népszerű, énekelt versek a középkori trubadúr, örmény nyelven „asug” művei.

A „haj” örményt jelent, Örményország neve ma is Hajasztán, így a hajren egy tipikus örmény versforma, ugyanakkor szerves része a mezopotámiai-perzsa-indián költészeti vonulatnak.

Tartalmukat tekintve ezek a nyolcsoros, drágakő tömörségű versek a szerelem témáját járják körül, de vannak olyanok is, amelyek az elmúlással foglalkoznak.

A hajren-kötet a Romanika Kiadó gondozásában jelent meg. Mindkét verseskötetnél fontos szempont volt az esztétikum. Az *Újjászületéshez* az illusztrációkat középkori örmény kódexekből válogattam, a címlapja egy XVII. századi perzsa női részlete. A fordításkötethez is egy örmény sárkányos szőnyeget választottam címlap-illusztrációként. A hajrenek számozásához a keretet az örményországi Zvartnoc székesegyház romjainak egy oszlopfő részlete adja. Szerintem szép lett mindkét könyv, az olvasók is azt jelzik vissza, hogy jó kézbe venni, mert a külső és a belső összhangban van.

Szerkesztő: Pallagi Marianna Kárpát-aljai portré 2017.01.29.
Kárpátalja.ma

